

Gita Deneckere & Bruno De Wever (red.), *Geschiedenis maken. Liber amicorum Herman Balthazar*, Gent, Tijdsbeeld, 2003, 302 pp., ill., ISBN 90-8058-304-9.

Het liber amicorum dat de Gentse historicus en hoogleraar Herman Balthazar (°1938) bij zijn emeritaat werd aangeboden mag er zijn. Het is alleen al om te zien een mooi vormgegeven en goed verzorgd boek. Bijzonder zijn ook de fotokaternen die de verschillende thema's in deze uitgave begeleiden.

Balthazar geboren en getogen in Gent, studeerde er ook en promoveerde in 1970 bij Jules Dhondt. Diens opvattingen over geschiedenis en diens initiatieven ter bevordering van de bestudering van het verleden hebben Balthazar zeker beïnvloed. Van 1973 tot 1985 was hij samen met Romain Van Eenoo in een duobaan hoogleraar nieuwste geschiedenis aan de RUG en van 1985 tot 2003 vulde hij deze functie deeltijds in als buitengewoon hoogleraar in verband met zijn benoeming tot gouverneur van Oost-Vlaanderen.

De afscheidsbundel heeft als titel *Geschiedenis maken*. Deze titel kan op verschillende manieren uitgelegd worden. In de eerste plaats gaat het over het schrijven van een verhaal over iets uit het verleden. In de tweede plaats kan de titel gezien worden in het licht van materiaal verschaffen en faciliteiten scheppen om het verleden toegankelijk te maken en het schrijven erover mogelijk te maken. Beide aspecten zijn in de historische arbeid van Balthazar duidelijk aanwezig en de medewerkers aan deze uitgave belichten al deze aspecten aan de hand van een viertal thema's.

Allereerst geeft Gita Deneckere een uitvoerige biografische schets van Balthazar en belichten Jan Art en Romain Van Eenoo de ontwikkeling van de opleiding nieuwste geschiedenis als onderdeel van de geschiedenisstudie aan de RUG. Het wordt de lezer al snel duidelijk dat Jules Dhondt in de vormgeving van dit studieonderdeel een sleutelfiguur is geweest en aan de toekomst van de historicus in spe, Balthazar, duidelijk richting heeft gegeven. Dit eerste luik sluit af met een serie foto's van Balthazar uit zijn jeugd, zijn studententijd en zijn leven als hoogleraar en bestuurder.

In het tweede gedeelte staat het emancipatorische aspect bij de studie van het verleden centraal. Balthazar heeft zijn sociaal-democratische achtergrond nimmer

onder stoelen of banken gestoken. Zijn belangstelling gaat uit, zoals ook uit de bibliografie blijkt, naar de geschiedenis van de sociaal-democratie in België en Vlaanderen.

In een tweetal studies (over de wijkclub Macherius-Heirnis, oorspronkelijk een coöperatieve bakkerij en over de aanvankelijk als vakantieverblijf opgerichte Stichting Gerrit Kreveld) krijgen we inzicht in een tweetal socialistische organisaties waar Balthazar uiteindelijk als bestuurder ook een rol in zou gaan spelen en vaak een nieuwe koers wist aan te geven.

Een belangrijke activiteit van Balthazar was het bijeenbrengen van het werk-materiaal, de bronnen, voor de socialistische geschiedenis van België. De oprichting van een Instituut voor Sociale Geschiedenis dateerde al van 1935. Dhondt en later Balthazar hebben zich zeer ingezet om deze instelling levensvatbaar te maken en het verzamelen van het bronnenmateriaal grootscheeps aan te pakken. Dat dit om allerlei redenen niet zo eenvoudig was (afdelingen wilden hun materiaal niet afstaan of men wist eigenlijk niet of er nog wat bewaard was) maken de auteurs Wouter Steenhaut en Geert Van Goethem ons duidelijk. Maar uiteindelijk kwam het Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis tot stand.

Hendrik Defoort geeft een stand van zaken inzake de historiografie over de sociaal-democratische partijen in Europa en de positie van de vakbonden. Interessant is de problematische positie van de 'coöperatie'. Is deze organisatievorm nu wel echt socialistisch of niet? Een ander thema is de vergelijking tussen de verschillende sociaal-democratische partijen in Europa en de positie van de Duitse partij, de SPD. In hoeverre was deze partij het voorbeeld bij uitstek? Het blijkt dat meer regionaal onderzoek gewenst is om tot een helder comparatief beeld te komen.

'Geschiedenis maken' in de vorm van materiaal verzamelen en het ook zichtbaar maken (de museale taak) krijgt aandacht in het essay van Jasmien Van Daele over *Het museum van de Vlaamse Sociale Strijd* en *De fonteinen van de Oranjeberg*. Het museum is vooral zichtbaar geworden in een belangrijke reeks tentoonstellingen, waarbij nauw werd samengewerkt tussen de verschillende documentatiecentra als Kadoc-K.U.Leuven, ADVN, Liberaal Archief en uiteraard Amsab-Instituut voor Sociale Geschiedenis. De samenwerking tussen deze in Vlaanderen gevestigde organisaties, die aanvankelijk voor de geschiedschrijving van de eigen zuil waren opgericht, heeft gewild of ongewild vorm gegeven (en doet dat nog) aan de identiteit van Vlaanderen. Ik noem een paar tentoonstellingen met hun fraaie en informatieve catalogi: *De Rode Verleiding*, *De Beweging in Huis*, *Pour les flamands la mème chose*, *Het Willemsfonds, 1851-1914* en als laatste in de rij *Duurzamer dan Graniet*. Het tweede project (*De Fonteinen van de Oranjeberg*) is de door Balthazar zelf in gang gezette geschiedschrijving over de provincie Oost-Vlaanderen en haar bestuur.

Bruno De Wever sluit het emancipatorische luik af met een overzicht van de recente ontwikkelingen in de geschiedschrijving over de Vlaamse beweging. Tot ongeveer 1970 was deze geschiedschrijving vooral een *histoire à huis clos*, een

schrijven voor de eigen parochie, sterk verdedigend en bepaald door een sterk engagement om het woord partijdigheid niet te gebruiken. Daar is duidelijk verandering in gekomen door een nieuwe aanpak op universitair niveau in Gent, Leuven en Brussel. Het gaat kort geformuleerd om drie zaken.

De mythen rond de geschiedenis van de Vlaamse beweging zijn in de eerste plaats ontzenuwd door Leuvense historici, waarbij de naam van Lode Wils zeker genoemd moet worden. Zij hebben kanttekeningen geplaatst bij de ontwikkelingen van het Vlaams-nationalisme, het activisme en de Groot-Nederlandse beweging en de Vlaamse studentenbeweging. Daarbij hebben zij ook de houding van de katholieke partij en de R.-K. Kerk tegenover de Vlaamse beweging in aanmerking genomen en naast het signaleren van een aantal negatieve aspecten ook een aantal hardnekkige mythen van kerkelijk verzet tegen de vervlaamsing opgeruimd. Waar het gaat om een kritische benadering van de geschiedenis van de Vlaamse beweging moet ook het werk van de auteur van dit artikel niet onvermeld blijven. Bruno De Wever (Gent) heeft met name het Vlaams-nationalisme in de jaren dertig en veertig grondig ontleed en van mythen ontdaan. Daarnaast moet het werk van Els Witte (Brussel) genoemd worden. Met haar medewerkers heeft zij in de laatste decennia een grondig multidisciplinair onderzoek opgezet om de taalsituatie in en om Brussel te onderzoeken.

De tweede zaak is de tegenstelling klerikaal-antiklerikaal. Ook hier lagen de partijen en de kaders vast. Brussel en in mindere mate Gent stonden voor een antiklerikale benadering van het verleden, Leuven voor de klerikale. Dit beeld is verouderd (al duikt het soms weer op, zie het signalement in *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 62, 2003, nr. 2, p. 154). De discussie spitste zich wat betreft de historici van de Vlaamse beweging vooral toe op de rol van de grote politieke partijen. Kozen zij voor de emancipatie van Vlaanderen en zo ja, hoe intensief deden zij dit? Hier duikt nogal eens het verwijt op dat in Leuven de historici de rol van de katholieke partij overwaardeerden en de Vlaamsgezinde activiteiten van de socialisten en liberalen minimaliseerden. Recent onderzoek laat zien dat het denken in zulke blokken de werkelijkheid geweld aandoet.

Ten derde is er het thema van de situatie van Vlaanderen in het debat over federalisering, identiteit en natievorming. Het is een debat waarin de Vlaamse historici zeker aanwezig zijn en een bijdrage kunnen leveren vanuit de bijzondere ontwikkelingen in Vlaanderen zelf.

Een fotokatern met mooie en indringende beelden van militante arbeiders en arbeidsters, verkiezingsmanifestaties en aspecten van het socialistische verenigingsleven, als sportclubs, sluit dit tweede gedeelte af.

Het derde luik is – het ligt voor de hand als je met de geschiedenis van het socialisme bezig bent – de industriële samenleving.

Ook hier weer aandacht voor de ‘bronnen’. Industriële archeologie kwam via

Dhondt ook in het aandachtsveld van Balthazar. De recessie in de textielindustrie in de jaren zeventig bood de mogelijkheid om panden, machines enz. te redden en de basis te leggen voor het MIAT (Museum voor Industriële Archeologie en Textiel). Maar naast de fabrieken was er ook aandacht voor bijvoorbeeld de woonomstandigheden, de lonen (het *standard of living debate*) en andere bedrijfstakken zoals transport, levensmiddelen en dergelijke. Een probleem is vaak het ontbreken van bedrijfsarchieven. Ook de juridische en fiscale aspecten van de bedrijfsgeschiedenis zijn vaak nog onontgonnen gebieden. Interessant is tot slot het artikel van Jules Hannes, waarin hij kritische kanttekeningen plaatst bij de periode, de jaren zeventig, waarin geschiedschrijving alleen zaligmakend leek te zijn, wanneer deze gebaseerd was op getallen en nog eens getallen. Het bleek uiteindelijk dat cijfers alleen nog vele vragen onbeantwoord lieten. Het fotoluik biedt mooie afbeeldingen van fabriekshallen (met machines waarbij de bescherming tegen de drijfriemen ontbreekt!), arbeiders en arbeidsters (vaak netjes aangekleed in schone werkruimten en duidelijk poserend), machines en transportmiddelen en ook van kleine meer *sweatshop*-achtige bedrijfjes als het familiebedrijf voor het vervaardigen van doopkleding.

Het vierde luik is gewijd aan de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog. Uitvoerig wordt de ontstaansgeschiedenis geschetst van het in 1961 opgerichte Centrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog en de ontwikkelingen die hebben geleid tot wat sinds 1997 heet het Studie en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA). Ook in deze instellingen participeerde Balthazar op bestuurlijk niveau. De geschiedenis van deze instellingen verliep niet zonder spanningen en conflicten.

Bijzonder informatief is tot slot de bijdrage van Rudi Van Doorslaer, *Gebruikt verleden. De politieke nalatenschap van de Tweede Wereldoorlog in België, 1945-2000*.

Allereerst gaat Van Doorslaer in op het vraagstuk omtrent de continuïteit en discontinuïteit ten aanzien van de Tweede Wereldoorlog. Lang heerste het beeld dat de Tweede Wereldoorlog geen echte cesuur betekende in het verloop van de geschiedenis. Van Doorslaer stelt dat dit beeld is veranderd nadat de holocaust meer en meer centraal kwam te staan in de bestudering van de Tweede Wereldoorlog. Verder besteedt hij aandacht aan de rol van het verzet. Opvallend is dat het verzet na de oorlog op bestuurlijk niveau nauwelijks een rol speelt. Een gelijksoortige ontwikkeling is ook in Nederland waarneembaar. Het verzet in België was en is verdeeld en wordt na de oorlog al gauw in de communautaire tegenstellingen geplaatst. Vlaanderen wordt gelijkgesteld met collaboratie en geen verzet. Het verzet is primair te vinden in Franstalig België. In Vlaanderen is de herinnering aan de collaboratie en met name de onderdrukking en bestraffing daarvan zwaarder gaan wegen dan het verzet. Omgekeerd pretendeert men van Waalse zijde dat er in Wallonië alleen verzet is geweest. De erfgenenamen van het

‘rechtse’, het unitaire verzet, de trouwe aanhang van Leopold III, is door de federalisering van België min of meer ‘verweesd’ achtergebleven. Van Doorslaer sluit zijn betoog af met een beschouwing over de jodenvervolging in België. Merkwaardig is dat de ‘raciale deportatie’ niet erkend werd in de Statuten van de Politieke Gevangenen en Vreemde Politieke Gevangenen. De slachtoffers kregen geen vergoeding voor het doorstane leed. De auteur wijst hier op politieke invloed van de CVP en de communisten. Pas in de jaren tachtig vond erkenning plaats en dan ziet men ook in Vlaanderen dat de herinnering aan de ‘repressie’ overvleugeld wordt door de herinnering aan de holocaust.

Ook dit gedeelte sluit met een katern foto’s.

De bundel eindigt met een bibliografie van Balthazar en met een overzicht van zijn werk als promotor, waarbij een overzicht is gevoegd van de bij hem verdedigde licentiaatsverhandelingen en doctoraten. [PIETER VAN HEES]